

КЛАСИФІКАЦІЯ СУБ'ЄКТІВ ПРОТИДІЇ ТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

CLASSIFICATION OF SUBJECTS OF COUNTERACTION TO THE SHADOW ECONOMY

Павлюх В.Я., аспірант

*Київський університет інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

В статті проведено групування суб'єктів протидії тінізації економіки. Виділено наступні групи: 1) за критерієм формування та реалізації державної політики: – суб'єкти, що формують та реалізують державну політику у сфері протидії тінізації економіки; – суб'єкти, що здійснюють окремі функції з реалізації державної політики у сфері протидії тінізації економіки; 2) за організаційно-правовим рівнем: – суб'єкти, що формують правові засади економічної самостійності України; – суб'єкти, що протидіють тінізації економіки в одному або декількох її секторах; – суб'єкти, що протидіють тінізації економіки у межах одного чи декількох нормативно-визначених завдань; – суб'єкти, що протидіють тінізації економіки у межах однієї чи декількох територіальних одиниць; 3) за ступенем реалізації і захисту національних економічних інтересів: – суб'єкти протидії тінізації економіки, що входять до сектору безпеки та оборони; – інші суб'єкти протидії тінізації, які здійснюють функції із забезпечення національної безпеки у взаємодії із органами, що входять до складу сектору безпеки та оборони; 4) за ступенем реалізації стратегічних завдань відповідно безпековому напрямку: – основні суб'єкти, уповноважені реалізовувати положення стратегічних напрямів у сфері забезпечення економічної безпеки; – суб'єкти залучені до реалізації стратегічних завдань у межах формування безпекового середовища; 5) за характером повноважень: – правоохоронні органи, що протидіють правопорушенням у сфері економіки; – сервісні органи, що забезпечують створення умов для уникнення затінення економічних відносин; – контрольно-наглядові органи, діяльність яких спрямована на виявлення правопорушень у сфері економіки; – суб'єкти, що здійснюють управління об'єктами державної власності котрі критично важливих для економіки та можуть стати/стали предметом трансформації економічних відносин у тіньові; 6) за способом формування та порядком функціонування: – колегіальні суб'єкти, які протидіють тінізації економіки; – єдиноначальні (одноособові).

Ключові слова: адміністративно-правовий статус, публічна адміністрація, протидія корупції, протидія правопорушенням, сфера оподаткування, протидія злочинності, тінізація економіки, правопорушення в сфері економіки, суб'єкти запобігання корупції, правоохоронний орган, працівники правоохоронного органу, тіньова економіка, адміністративно-правові відносини, контроль, нагляд, економічні відносини, адміністративні правопорушення.

The article groups the subjects of counteraction to the shadow economy. The following groups are distinguished: 1) by the criterion of formation and implementation of state policy: – subjects that form and implement state policy in the field of counteraction to the shadow economy; – subjects that perform separate functions in the implementation of state policy in the field of counteraction to the shadow economy; 2) by organizational and legal level: – subjects that form the legal foundations of Ukraine's economic independence; – subjects that counteract the shadow economy in one or more of its sectors; – subjects that counteract the shadow economy within the framework of one or more normatively defined tasks; – subjects that counteract the shadow economy within the framework of one or more territorial units; 3) by the degree of implementation and protection of national economic interests: – subjects that counteract the shadow economy that are part of the security and defense sector; – other entities combating shadowing, which perform functions of ensuring national security in interaction with bodies that make up the security and defense sector; 4) by the degree of implementation of strategic tasks in accordance with the security direction: – the main entities authorized to implement the provisions of strategic directions in the field of ensuring economic security; – entities involved in the implementation of strategic tasks within the framework of forming the security environment; 5) by the nature of the powers: – law enforcement agencies that counteract offenses in the economic sphere; – service bodies that ensure the creation of conditions to avoid shadowing of economic relations; – control and supervisory bodies whose activities are aimed at identifying offenses in the economic sphere; – entities that manage state-owned objects that are critically important for the economy and can become/have become the subject of transformation of economic relations into the shadow; 6) by the method of formation and procedure of functioning: – collegial entities that counteract the shadowing of the economy; – single-headed (single-person).

Key words: administrative and legal status, public administration, combating corruption, combating offenses, taxation, combating crime, shadow economy, offenses in the economic sphere, subjects of corruption prevention, law enforcement agency, law enforcement agency employees, shadow economy, administrative and legal relations, control, supervision, economic relations, administrative offenses.

Актуальність тематики дослідження. Зважаючи на неоднорідність суб'єктного складу діяльності по протидії тінізації економіки, подальший аналіз має концентруватися на класифікаційному їх розподілі, що дасть змогу встановити системний взаємозв'язок. Відсутність такого елементу класифікації не дає можливість сформувати єдині твердження щодо змісту системи протидії такому негативному явищу.

Огляд попередніх досліджень та публікацій. Теоретико-методологічною основою дослідження стали праці вчених, наукові пошуки яких концентрувалися навколо вирішення проблематики визначення сутності та змісту суб'єктів протидії тінізації економіки та їх складників, зокрема корупції: М.І. Мельника, Є.В. Невмержицького, Н.В. Гришиної; забезпечення економічної (фінансової безпеки): В.Т. Білоуса, В.В. Тильчика, О.О. Бригінця, В.І. Мельника, Л.М. Касьяненко, П.В. Коломійця, А.О. Клименка, протидії злочинності: О.М. Бандурки, В.В. Василича, В.В. Малікова, у тому числі й власне суб'єктам протидії тінізації економіки: О.В. Тильчик, Д.В. Мочанова, З.С. Варналія, О.П. Рябченко та ін.

Виклад основного матеріалу. На важливості класифікації наголошує Т.О. Мацелик мотивуючи це тим, що нею є особливий випадок застосування логічної операції поділу обсягу поняття на класи, види, групи. В основу класифікації, як правило, береться найбільш суттєві ознаки та властивості явищ, що розкривали б сутність та зміст об'єктів, які вивчаються. Щодо класифікації суб'єктів адміністративного права, необхідно зазначити, що її здійснення обумовлене: по-перше, потребою з'ясування сутності суб'єктів адміністративного права, їх ролі у публічному управлінні, під час надання адміністративних послуг, охорони та захисту їх прав, притягненні до адміністративної та дисциплінарної відповідальності, у процесі здійснення адміністративного судочинства; по-друге, створенням засад ефективної реалізації статусу даних суб'єктів, а також їх ефективної взаємодії; по-третє, досконала класифікація суб'єктів адміністративного права є необхідною передумовою змістовного наукового дослідження їх потенціалу [15, с. 267].

Вагомий внесок у розробку суб'єктного складу суб'єктів протидії тінізації економіки зроблено О.В. Тиль-

чик. Підхід до групування таких суб'єктів обрано враховуючи особливості низки усталених категорій, зокрема: «суб'єкт адміністративного права», «учасник адміністративних правовідносин», «суб'єкт адміністративно-правового забезпечення», інші. Класифікацію суб'єктів адміністративно-правового забезпечення протидії тінізації запропоновано за критерієм обсягу й характеру компетенції: – суб'єкти загальної компетенції (Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, Рада національної безпеки та оборони України, інші суб'єкти формування державної політики); – суб'єкти загальної (Міністерство економічного розвитку і торгівлі, Міністерство фінансів України, Міністерство з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб, Державну службу статистики України, Державну аудиторську службу України, Державну регуляторну службу України, Міністерство юстиції та ін.); – суб'єкти спеціальної компетенції (органи державної виконавчої влади, спеціально створені для протидії; органи державної виконавчої влади, що протидіють окремим правопорушенням в межах виконання інших завдань; міжнародні організації, які задіяні в реалізації окремих заходів та напрямів протидії тінізації економіки) [30]. Разом із тим, доцільно зазначити, що означений поділ (групування) здійснено з урахуванням дещо застарілого законодавства, передусім Закону України «Про основи національної безпеки», котрий нині втратив чинність. Незважаючи на це, означений поділ повинен складати основу систематизації, оскільки вказує на можливість формування цілісної системи суб'єктів протидії тінізації економіки. Більше того, вченою переслідувалася мета групування суб'єктів відповідно названого критерію із метою виділення безпосередньо «суб'єктів адміністративно-правового забезпечення». Д.В. Мовчанов навпаки, обрав лінійну характеристику суб'єктів протидії тінізації економіки. Так, серед названих суб'єктів дослідником акцентується увага виключно на Державній службі фінансового моніторингу, як центрального органу виконавчої влади, котра реалізує свої повноваження у сфері протидії відмиванню легалізації доходів одержаних злочинним шляхом, тощо в формі здійснення фінансового моніторингу [18]. Варто наголосити, що названий напрям тінізації економіки є лише одним із названих й не дає можливість провести групування відповідних суб'єктів.

В.С. Рейкін, схиляється до думки, що групування суб'єктів протидії тінізації економіки необхідно здійснювати за функціональним призначенням. Пропонується наступний поділ: – суб'єкти, основними функціями яких є протидія розвитку тінізованої економіки; – суб'єкти, які здійснюють протидію розвитку тінізованої економіки, в межах напрямку боротьби з організованою злочинністю; – суб'єкти, які здійснюють протидію розвитку тінізованої економіки, в межах покладених на них основних функцій [27] (курсив – В. Павлюх). Наповнюючи названу класифікацію відповідними органами, О.П. Дяченко пропонує їх перелік [6]. Таке групування ставиться під сумнів, оскільки не зважаючи на вдало обраний критерій для класифікації, дослідниками, по-перше, виділяють дві однакові групи, а саме суб'єкти, основними функціями яких є протидія тінізованої економіки (аналог – протидія тінізації); по-друге, період проведення наукового пошуку не дозволив би дослідникам виділити названих спеціалізованих суб'єктів у зв'язку із тим, що такого суб'єкта просто не існувало. Наголосимо – Бюро економічної безпеки України, як спеціалізований суб'єкт створено після виходу наукової публікації (єдиний орган, у завданнях якого є протидія тінізації економіки).

Обраний вище підхід до групування суб'єктів протидії тінізації економіки, очевидно аналогічний підходам, які формуються вченими під час характеристики суб'єктів економічної безпеки. Так, наприклад, окремі вчені пропонують класифікувати суб'єктів економічної безпеки за

такими критеріями як: рівні економічної безпеки – особистісний (окремі індивіди), мікроекономічний (домашнє господарство, ділові підприємства), галузевого (значні підприємства, окремі галузі економіки, соціальні групи), макроекономічного (окремі держави з їх механізмами забезпечення економічної безпеки), наднаціонального (міждержавні інтеграційні об'єднання), глобального (світове господарство, торгівля, тощо) [26, с. 152]. Така класифікація формує широкий підхід, її складно використати для групування суб'єктів протидії тінізації економіки, адже предмет даного дослідження обмежується національним законодавством. Разом із тим, ми жодним чином не заперечуємо щодо названого підходу.

Ю.М. Кіяшко, досліджуючи протидію загрозам системі економічної безпеки України, що виникають у наслідок операцій з цифровими активами, здійснює характеристику адміністративно-правового статусу таких суб'єктів, попередньо групує їх у два блоки: 1) суб'єкти загальної компетенції: Верховна Рада України, Президент України та Рада національної безпеки і оборони України, Кабінет Міністрів України, Міністерство економіки України, Міністерство фінансів України та інші центральні органи виконавчої влади, суди. Перелічені суб'єкти, на думку дослідника, виконують «зрозумілі» завдання та реалізують функції, а тому не потребують додаткового висвітлення, у зв'язку із відсутністю дослідницького інтересу. 2) суб'єкти які наділені спеціальною компетенцією: Міністерство цифрової трансформації, Національна комісія цінних паперів та фондових ринків, Національний банк України, Служба безпеки України, Національна поліція, Державне бюро розслідувань, Національне антикорупційне бюро, а також ФАТФ (Міжнародна група з протидії відмивання брудних грошей) [8, с. 113–114]. Названа так звана автором «класифікація» проведена без обґрунтування конкретного критерію. При чому, викликають сумнів твердження щодо втрати дослідницького інтересу стосовно суб'єктів, віднесених ним до загальної компетенції. Суб'єкти ж так званої «спеціальної компетенції» також віднесені до суб'єктів забезпечення економічної безпеки виключно у спосіб, що не ґрунтується на системному аналізі змісту нормативно-правових актів, котрі визначають їх статус.

Не зважаючи на критику обраного вище підходу до класифікації, чи то групування названих суб'єктів, можливо частково погодитися із тезою, котра обстоюється С.М. Мунтіяном, який доходить висновку, що запобігання та протидія правопорушенням у сфері економічної діяльності, у векторі протидії тінізації економіки, не є основним напрямом діяльності відповідних суб'єктів. Разом із тим, Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України здійснюють значну кількість повноважень, спрямованих на забезпечення національних економічних інтересів. Реалізація таких повноважень пов'язана з необхідністю: встановлення правил функціонування названої сфери суспільних відносин, закріплення статусу спеціальних суб'єктів, координація їх діяльності, тощо [19, с. 113].

Не зважаючи на спроби проведення характеристики суб'єктів тінізації економіки у контексті забезпечення економічної безпеки, здійснення їх групування, варто підтримати твердження В.С. Зозулінського стосовно того, що наявна система суб'єктів запобігання та протидії ризикам економічної безпеки України є непослідовною та децентралізованою, оскільки для більшості органів державної влади виконання завдань у досліджуваній сфері має факультативний характер, що своєю чергою перешкоджає їх якісній та ефективній роботі [7]. У більшості випадків групування суб'єктів саме економічної безпеки, у зв'язку із відсутністю чіткого переліку у профільному Законі (профільних законах котрі визначають статус таких суб'єктів), здійснюється калюково приналежно до суб'єктів забезпечення національних інтересів. Прикладом слугують такі класифікації: стратегічний (Верховна

Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України), оперативно-стратегічний (міністерства та відомства) та оперативний (державні адміністрації) та відповідний суб'єктний склад [12, с. 7]. Уцілому, назване групування запропоноване в усіченому варіанті, за ознакою відповідного рівня та без врахування відповідного критерію. При чому, доцільно звернути увагу, що за загальним підходом до системи чи то груп суб'єктів забезпечення економічної безпеки включають державу, в особі державних органів та їх посадових осіб з усіма інституціями [16, с. 170]. Філософська інтерпретація та надмірне узагальнення останнього твердження не формує чіткої уяви матеріалістичного бачення завдання із забезпечення економічної безпеки.

З позиції юридичних (адміністративно-правових) інструментів забезпечення економічної безпеки провадить аналіз О.В. Першин. Логічно, що по-за його науковим фокусом не залишилися й суб'єкти забезпечення протидії названому негативному явищу. Тому, обґрунтовується, що класифікація адміністративно-правових інструментів має складну структуру, змістом якої є відповідні рівні, окремі класи та додаткові групи, зокрема: – загальні або уніфіковані «адміністративно-правові інструменти». Вони характеризуються широкою сферою та колом суб'єктів їх застосування. При цьому, в залежності від типових особливостей кожного окремого суб'єкта, уніфікований «інструмент» може отримувати власну унікальну назву (як то: закон, указ, постанова або меморандум, угода тощо); – особливі «адміністративно-правові інструменти». Вони характеризуються тісним змістовим зв'язком «інструментів» із суспільними відносинами, які складають проблемну ситуацію їх застосування (що може відображатися в уточнюючій назві, яка конкретизує вид окремого «адміністративно-правового інструмента» (як то: митний режим або податковий режим). В той же час, особливим «адміністративно-правовим інструментом» приймає широке і слабо диференційоване коло суб'єктів їх застосування; – спеціальні «адміністративно-правові інструменти». Вони характеризуються чітко обмеженим, невеликим колом суб'єктів їх застосування і також мають тісний змістовий зв'язок із сферою використання. При цьому, окремі види таких спеціальних «адміністративно-правових інструментів» також можуть мати розширені унікальні назви (як то: міжнародна угода, міжнародний договір або блокування активів, обмеження торговельних операцій тощо) [21, с. 119–120].

Зважаючи на концентрацію норм Закону України «Про національну безпеку України» стосовно ідентифікації суб'єктів тінзації економіки у межах (сектору) фінансової безпеки як складової національної безпеки доцільно звернутися до спроб так званої систематизації відповідних суб'єктів. Так, К.С. Радзівіл до першої групи відносить: – органи загальної компетенції (представницькі органи і органи виконавчої влади усіх рівнів, які здійснюють функції щодо забезпечення фінансової безпеки держави у зв'язку з виконанням своїх основних функцій (наприклад: Міністерства інфраструктури, інші); – ті, що спеціально створені для здійснення фінансової діяльності та виконують функції із забезпечення державної фінансової безпеки (наприклад: Міністерство фінансів, Міністерство економічного розвитку, Антимонопольний комітет, Державна податкова служба України, Державна митна служба України, Державна служба фінансової моніторингу, тощо). До другої групи відносяться

правоохоронні органи та судові органи. До першої підгрупи: Служба безпеки України, Міністерство внутрішніх справ, інші. До другої: органи створені для допомоги їм у виконанні функцій у сфері забезпечення національної безпеки (Національне бюро розслідувань, Національне бюро Інтерполу, тощо). До третьої групи, автором віднесено державні органи з виключними повноваженнями у сфері забезпечення національної безпеки (Рада національної безпеки і оборони) [25, с. 48–50]. Повно аналогічна систематизація представлена у докторській дисертації Е.С. Дмитренко «Юридична відповідальність суб'єктів фінансової права (як складова механізму правового забезпечення фінансової безпеки України)». Зокрема, обґрунтовано, що систему суб'єктів забезпечення фінансової безпеки складають: суб'єкти фінансового права, судові і правоохоронні органи, державні органи з виключними повноваженнями у сфері забезпечення національної безпеки, спеціально створені органи для забезпечення фінансової безпеки [5]. Названі висновки формувалися у приблизно один і той же період: 2011–2012 рік.

Наведена систематизація, вважаємо відрізняється «оригінальністю», оскільки по перше дублює схожі підходи до групування суб'єктів економічної безпеки уцілому; по друге, містить окремі твердження, котрі піддаються сумніву, передусім це стосується допоміжної функції Державного бюро розслідувань відносно Служби безпеки України ті інших правоохоронних органів, а також Ради національної безпеки і оборони України як органу котрий володіє «виключними» повноваженнями. По-третє, перелічені критерії не відрізняються системністю, а відтак і не сприяють систематизації відповідної категорії суб'єктів.

Уцілому варто погодитися із висновками Т.О. Мацелік котрі здійснюються у розрізі формування системи суб'єктів фінансової безпеки. Передусім, професорка вказує на недоліках, зокрема на особливу увагу заслуговує питання системи суб'єктів фінансової безпеки держави, особливостей їх діяльності, які, реалізуючи завдання і функції держави, впливають на її складові, що забезпечить принципову єдність у теоретико-пізнавальній основі розуміння структурно-функціональних характеристик суб'єктів фінансової безпеки. У сучасних умовах неодноразовість підходів щодо структури, завдань, цілей суб'єктів правовідносин у сфері фінансової безпеки держави, дублювання їхніх функцій і відсутність розподілу, а також налагодженої взаємодії цих суб'єктів є одним із факторів низької якості забезпечення фінансової безпеки держави. Стан системи суб'єктів фінансової безпеки визначається взаємозалежністю системи і середовища, а саме: рівнем захищеності та правового забезпечення функціонування публічних фінансів, що, у свою чергу, спонукає до висновків про існування загроз не тільки зовнішнього характеру, а й внутрішнього змісту, зумовлених несистемним підходом до реформування інституційно-функціональних структур у сфері фінансової безпеки, що породжують дублювання повноважень, безвідповідальність, невиконання або неналежне виконання повноважень посадовими особами відповідних органів [22, с. 58–75].

Стосовно ж суб'єктного складу правовідносин, котрі виникають у процесі забезпечення податкової безпеки П.В. Коломієць розділяє висновки Н.О. Ханової що функції контролюючих органів можуть бути класифіковані за низкою критеріїв на: контрольну, сервісну, організаційно-установчу, інформаційно-аналітичну, представництва інтересів, охоронну та ін. [31, с. 169;11]. Наведене дає можливість акцентувати увагу та використати саме функціональний підхід до формування критерію групування відповідних суб'єктів протидії тінзації економіки.

Деякі дослідники комбінують сферу економіки та фінансів. При цьому, суб'єктами забезпечення фінансово-економічної безпеки називають правоохоронні органи, класифікуючи їх за обсягом повноважень: – за зміс-

том: 1) інформаційно-аналітичні; 2) правотворчі; 3) контрольно-наглядові; 4) повноваження щодо профілактики фінансово-економічних правопорушень; 5) повноваження щодо виявлення, припинення, досудового розслідування фінансово-економічних правопорушень; 6) повноваження щодо взаємодії і співробітництва з органами влади, правоохоронними органами іноземних держав, громадянами та іншими суб'єктами; – за можливістю їх здійснення правоохоронним органом загалом чи лише окремими його підрозділами: 1) основні; 2) спеціальні; – за спрямованістю: 1) функціональні; 2) організаційні; 3) забезпечувальні [28, с. 4–5]. Представлена класифікація є цінною для ідентифікації суб'єкта протидії тінізації економіки, у зв'язку з тим, що групування за відповідними критеріями застосовується саме до правоохоронних органів, як суб'єктів які наділені відповідною компетенцією з протидії правопорушенням у сфері економіки. Втім, вважаємо за доцільне не обмежувати суб'єктний склад виключно суб'єктами котрі реалізують правоохоронну функцію, оскільки названа форма протидії (діяльності) не відповідає динаміці елементів змісту власне «тінізації економіки», а також відповідних характеристик, наприклад динамічності економічних відносин, а також складності ідентифікації власне легальних від «затінених».

Цінними є підходи до групування суб'єктів запобігання (протидії) корупції, оскільки корупційні правопорушення чи правопорушення пов'язані з корупцією є відповідним пулом правопорушень, котрі «затінують» легальні економічні відносини.

Так, Лук'янова Г.Ю. дотримується загальноприйнятого підходу до виділення груп суб'єктів запобігання корупції, серед яких суб'єкти: – спеціально уповноважені протидіяти корупції; – сприяють такій протидії; – добровільно приймають участь у такій протидії [13, с. 212]. Зауважимо, що у межах названої праці інші підходи до систематизації заявлених суб'єктів не аналізуються, а проводить їх загальна характеристика. Разом із тим, доцільно наголосити на тому, що суб'єкти протидії (запобігання) корупції в Україні чітко відмежовані від інших суб'єктів протидії кримінальним та іншим правопорушенням. Названа класифікація може бути використана як під критерій групування суб'єктів протидії тінізації економіки. Розширену інтерпретацію систематизації суб'єктів пропонує М.І. Мельник: 1) суб'єкти, які визначають і забезпечують реалізацію антикорупційної політики держави; 2) суб'єкти, які створюють та удосконалюють нормативно-правову базу протидії корупції; 3) суб'єкти безпосередньої правоохоронної діяльності у сфері протидії корупції; 4) суб'єкти, які здійснюють судовий розгляд справ про корупційні правопорушення (суд); 5) суб'єкти, діяльність яких спрямована на запобігання корупції; 6) суб'єкти, які здійснюють координацію антикорупційної діяльності; 7) суб'єкти, які реалізують контроль та нагляд за діяльністю суб'єктів безпосередньої правоохоронної діяльності у сфері протидії корупції; 8) суб'єкти, які здійснюють поновлення законних прав та інтересів фізичних і юридичних осіб, усунення наслідків корупційних діянь; 9) суб'єкти, які здійснюють фінансове, матеріально-технічне, інформаційне, науково-методичне забезпечення протидії корупції [17, с. 244]. Окремі дослідники зазначають на надмірній переваженості означеного підходу, наприклад: Н.В. Гришина, К.В. Ростовська. Своєю чергою поділяють суб'єкти на: 1) суб'єкти, що розробляють державну антикорупційну політику: а) Президент України; б) Верховна Рада України; в) Кабмін України; г) НАЗК; д) Комітет Верховної Ради України з питань запобігання і протидії корупції; е) Національна рада з питань антикорупційної політики.. (визначають головні пріоритети в зазначеній сфері; здійснюють законодавче забезпечення, координацію спільних зусиль інших суб'єктів, а також контроль реалізації засад антикорупційної політики)

2) суб'єкти, що реалізують державну антикорупційну політику: а) суб'єкти загальної компетенції (органи державної влади та місцевого самоврядування у межах визначених заходів державної політики); б) суб'єкти спеціальної компетенції: (САП, Нацполіція України, НАБУ, НАЗК, СБУ, Вищий антикорупційний суд); 3) суб'єкти з окремими повноваженнями щодо розроблення та реалізації державної антикорупційної політики: а) юридичні особи публічного та приватного права в частині розробки та реалізації антикорупційних програм. б) громадські об'єднання, їх члени або уповноважені представники, діяльність яких пов'язана із заходами щодо запобігання корупції; в) урядовий уповноважений з питань запобігання корупції; г) окремі громадяни; д) міжнародні установи та організації. 4) суб'єкти розроблення та формування антикорупційної політики юридичних осіб - під якими слід розуміти індивідуальних чи колективних представників юридичних осіб приватного та публічного права, які відповідно до законодавства наділені повноваженнями по виробленню та впровадженню в діяльність юридичної особи системи заходів, спрямованих на усунення причин та умов, що сприяють корупції на підприємстві, установі чи організації різних форм власності, протидії корупційних проявів. До суб'єктів розроблення та формування антикорупційної політики юридичних осіб слід віднести таких: 1) колегіальний орган управління (рада директорів, правління тощо), який розглядає та затверджує антикорупційну політику; 2) керівник юридичної особи (підприємства, установи чи організації), який відповідає за впровадження та виконання антикорупційних заходів, здійснення контролю та звітування; 3) структурний підрозділ (особа) уповноважена за безпосереднє розроблення та впровадження антикорупційної політики [29; 4].

За схожою закономірністю визначаються види суб'єктів протидії терористичній діяльності. Наприклад В.В. Маліков пропонує їх систематизувати у такі групи як: – загальні суб'єкти; – спеціально створені суб'єкти з метою провадження відповідної діяльності; – додаткові суб'єкти, які мають повноважень щодо запобігання негативному явищу; – суб'єкти які не мають повноважень з протидії, але в зв'язку з необхідністю залучаються до такої діяльності [14, с. 241]. Запропонована класифікація, на нашу думку, проведена з урахуванням положень нормативно-правових актів, котрі регулюють відносини у сфері забезпечення національної безпеки та національних інтересів, а тому повинна враховуватися під час характеристики видів суб'єктів приналежно до предмету нашого дослідження.

Окремо доцільно наголосити, що аналогічне групування пропонується вченими, котрі визначають види суб'єктів протидії злочинності. Так, наприклад: групування суб'єктів здійснюється (В.В. Василевич) за рівнями – органи, які визначають (формують) державну політику протидії; – органи, які здійснюють координацію відповідних суб'єктів протидії; – органи котрі реалізують функцію правоохорони; – додатково залучені суб'єкти [3, с. 141]; за функціональним критерієм: – суб'єкти, які визначають основні напрями, завдання, форми й методи діяльності; – суб'єкти, що здійснюють інформаційно-аналітичне забезпечення; – суб'єкти, які виявляють окремі фактори і сигналізують про них; – суб'єкти, що безпосередньо реалізують заходи з реагування на конкретні прояви, а також заходи щодо послаблення або їх нейтралізації (О.М. Бандурка) [1, с. 100]. Представлена систематизація є цінною для класифікації, разом із тим проведена у межах усталено-дослідженого явища. Мається на увазі, що питання формування системи суб'єктів протидії злочинності в Україні присвячено цілу віху наукових досліджень. У більшості випадків названі класифікації у межах конкретних наукових пошуків здійснюється враховуючи положення національного законодавства, яке

визначає особливості статусу суб'єктів, котрі уповноважені на виконання відповідного державного завдання. На противагу цьому твердженню суб'єктний склад відносин з протидії тінізації економіки, хоча й має враховувати відповідні критерії, однак не обмежується провадженням правоохоронної діяльності. Означена констатація фокусує увагу навколо догматичного положення щодо співвідношення економіки та права – динаміки та статичності. А тому, функціональні й інші особливості суб'єктів протидії тінізації економіки залежать від низки факторів – соціальних, економічних, правових.

Підхід до групування суб'єктів протидії корупції з урахуванням відповідних рівнів пропонується Є.В. Невмержицьким: перший рівень – Президент України, Верховна Рада України, Кабмін України, Верховний Суд і Вищі Господарський та Арбітражний суди України; другий рівень – міністерства, державні комітети та інші центральні відомства виконавчої влади України; третій рівень – обласні й прирівняні до них Київська та Севастопольська міські адміністрації, Кабмін АР Крим, відповідні ради народних депутатів; четвертий рівень – виконкоми міських рад, районні державні адміністрації, міські та районні ради народних депутатів; п'ятий рівень – демократичні інститути громадянського суспільства, політичні партії, громадські об'єднання, засоби масової інформації та структури громадського контролю, які мають бути створеними [20, с. 132].

Зважаючи на той факт, що Закон України «Про національну безпеку України» прирівнює (виділяє один із напрямів протидії) відмивання (легалізацію) доходів одержаних злочинним шляхом, фінансуванню зброї масового знищення, фінансуванню тероризму до складової тінізації економіки доцільно звернутися до наявних систематизацій згаданих суб'єктів. Так, А.О. Клименко виділяє: – суб'єкти, основними функціями яких є протидія легалізації доходів, здобутих злочинним шляхом; – суб'єкти, які здійснюють протидію легалізації доходів, здобутих злочинним шляхом, у межах покладених на них основних функцій [9, с. 59]. Дещо розширена класифікація представлена Т.А. Кобзєвою, зокрема до системи національних суб'єктів зараховуються: А) вищі органи державної влади: Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України; Б) центральні органи виконавчої влади: 1) Міністерство фінансів України; 2) суб'єкти, основними функціями яких є протидія легалізації доходів, здобутих злочинним шляхом: Державна служба фінансового моніторингу; Рада з питань дослідження методів та тенденцій у відмиванні доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванні тероризму; 3) суб'єкти, які здійснюють протидію легалізації доходів, здобутих злочинним шляхом, у межах напрямку боротьби зі злочинністю: – суб'єкти боротьби з організованою злочинністю: Координаційний комітет по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю при Президенті України; спеціальні підрозділи по боротьбі з організованою злочинністю Міністерства внутрішніх справ України; спеціальні підрозділи по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю Служби безпеки України [24]; – інші правоохоронні органи: органи прокуратури; органи внутрішніх справ; органи служби безпеки; митні органи; органи державної податкової служби; державна аудиторська служба; інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції в досліджуваній сфері; 4) суб'єкти, які здійснюють протидію легалізації доходів, здобутих злочинним шляхом, у межах покладених на них основних функцій: – органи, що мають контрольні повноваження щодо суб'єктів фінансової діяльності: Національний банк України; Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку [23]; В) місцеві суб'єкти: місцеві дер-

жавні адміністрації; органи місцевого самоврядування; територіальні підрозділи центральних органів виконавчої влади [10, с. 192–193].

Одна із складових тінізації економіки та і власне характеристики коштів (наслідку тінізації) є такі, що отримані у наслідок уникнення відповідного виду контролю, передусім фінансового. Так, В.А. Бортняк зазначає, що за характером підпорядкування та правовим статусом Міністерство фінансів України мало б стояти на щабель вище за всі інші органи державної влади, окрім звісно Кабінету Міністрів України, однак це прямо не передбачено законодавством. Більше того, держава свідомо визнає саме Держаудитслужбу головним суб'єктом фінансового контролю, основним органом державної влади, на який покладається обов'язок реалізації такого контролю в усіх сегментах фінансового сектору. Міністерство фінансів здійснює повний спектр державно-владних функцій стосовно всієї маси фінансових відносин, зокрема й регуляторний вплив на суб'єктів таких відносин. Іншими ж суб'єктами фінансового контролю визнаються, у відповідності до нормативно-правових актів, Національний банк України, Рахункова палата, Державна податкова служба України та правоохоронні органи, до компетенції яких віднесено функції розслідування кримінальних правопорушень у сфері економіки (публічних фінансів) [2, с. 248–249]. У змісті названих висновків прослідковується формування системи суб'єктів без системних зав'язків. Тобто, по-суті схематично дотримано лінійного підходу з урахуванням індивідуального правового положення названих суб'єктів (фінансового контролю). Окремо доцільно звернути увагу на тому, що поза увагою залишилися такі суб'єкти як Державна казначейська служба та Державна служба фінансового моніторингу.

Важливо наголосити на тому, що такого загального презентованого підходу дотримується Законодавець України в цілому. Не є виключенням й суб'єкти протидії тінізації економіки. Це обумовлюється тим, що свідомо у якості основного суб'єкта протидії тінізації економіки обрано Бюро економічної безпеки України. Інші ж суб'єкти не визначаються такими, що протидіють тінізації економіки, а лише визначаються допоміжними, чи такими, котрі функціонуючи, здійснюють вплив на економічні відносини і лише за такою ознакою зараховуються до відповідного переліку.

Висновки. Таким чином, з урахуванням викладеного вище можливо запропонувати види суб'єктів протидії тінізації економіки за відповідними критеріями, котрі відповідатимуть сутності процесу «тінізації» економіки та змісту поняття «тіньова економіка». 1) *за критерієм формування та реалізації державної політики*: – суб'єкти, що формують та реалізують державну політику у сфері протидії тінізації економіки; – суб'єкти, що здійснюють окремі функції з реалізації державної політики у сфері протидії тінізації економіки; 2) *за організаційно-правовим рівнем*: – суб'єкти, що формують правові засади економічної самостійності України; – суб'єкти, що протидіють тінізації економіки в одному або декількох її секторах; – суб'єкти, що протидіють тінізації економіки у межах одного чи декількох нормативно-визначених завдань; – суб'єкти, що протидіють тінізації економіки у межах однієї чи декількох територіальних одиниць; 3) *за ступенем реалізації і захисту національних економічних інтересів*: – суб'єкти протидії тінізації економіки, що входять до сектору безпеки та оборони; – інші суб'єкти протидії тінізації, які здійснюють функції із забезпечення національної безпеки у взаємодії із органами, що входять до складу сектору безпеки та оборони; 4) *за ступенем реалізації стратегічних завдань відповідно безпековому напрямку*: – основні суб'єкти, уповноважені реалізовувати положення стратегічних напрямів у сфері забезпечення економічної безпеки; – суб'єкти залучені до реалізації стратегічних завдань у межах формування безпекового серед-

овища; 5) за характером повноважень: – правоохоронні органи, що протидіють правопорушенням у сфері економіки; – сервісні органи, що забезпечують створення умов для уникнення затінення економічних відносин; – контрольно-наглядові органи, діяльність яких спрямована на виявлення правопорушень у сфері економіки; – суб'єкти,

що здійснюють управління об'єктами державної власності котрі критично важливих для економіки та можуть стати предметом трансформації економічних відносин у тіньові; 6) за способом формування та порядком функціонування: – колегіальні суб'єкти, які протидіють тінізації економіки; – єдиноначальні (одноособові).

ЛІТЕРАТУРА

1. Бандурка О.М., Давиденко Л.М. Злочинність в Україні: причини та протидія: монографія. Харків: Основа, 2003. 368 с.
2. Бортняк Валерій Анатолійович. Адміністративно-правові основи фінансового контролю в Україні: теорія та практика : доктор юридичних наук : спец. 12.00.07 - Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право : дата захисту 2024-08-14; . Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського. – Київ.
3. Василевич В.В. Кримінологічна політика України : монографія / В. В. Василевич. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 434 с.
4. Гришина Н.В., Ростовська К.В. Поняття адміністративно-правового статусу суб'єктів державної антикорупційної політики в Україні. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/04/55.pdf>
5. Дмитренко Е. С. Юридична відповідальність суб'єктів фінансового права у механізмі правового забезпечення фінансової безпеки України : монографія / Е. С. Дмитренко. – Київ : Юрінком Інтер, 2009. – 592 с.
6. Дяченко О.П. Структурно-функціональний аналіз механізмів державного регулювання процесів протидії тінізації економіки в Україні. *Інвестиції: практика, досвід*. №6. 2018. С. 71-75.
7. Зозулінський Віктор Сергійович Адміністративно-правові засади запобігання та протидії ризикам економічної безпеки України. Автореферат
8. Кіяшко Ю.М. Правові засади взаємодії щодо протидії деяким загрозам економіці, які можуть виникати внаслідок операцій із цифровими активами. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. № 12. 2024. С. 22-29.
9. Клименко А.О. Організаційно-правові засади діяльності банків в системі заходів протидії легалізації доходів, здобутих злочинним шляхом : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Клименко Андрій Олексійович. – К., 2004. – 215 с.
10. Кобзеєва Т.А. Система суб'єктів адміністративно-правової протидії легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом. *Вісник ХНУВС*. 2012. № 1 (56). С. 188-193.
11. Коломієць П. В. Концептуальні аспекти правового забезпечення податкової безпеки України: монографія. Державний податковий університет. Ірпінь; Полтава : Видавництво ПП «Астроя», 2023. 468 с.
12. Котковський В.Р. Державне регулювання економічної безпеки в Україні : автореф. дис. ... канд. наук з державного упр. : 25.00.02. Запоріжжя, 2007. 20 с.
13. Лук'янова Г.Ю. Сучасні підходи до класифікації суб'єктів протидії корупції. *Юридична наука*. №3 (105). 2020. С. 211-221.
14. Маліков В.В. Поняття та види суб'єктів запобігання та протидії терористичній діяльності в Україні: адміністративно-правовий аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Випуск 43. Том 4. 2017. С. 241-244.
15. Мацелик Т.О. Класифікація суб'єктів адміністративного права. *Держава і право*. Випуск 53. 2011. С. 267-272.
16. Мельник, В. І. Адміністративно-правові засади організації та функціонування системи економічної безпеки України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Суми, 2021. 485 с.
17. Мельник М.І. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії): монографія. Київ: Юрид. думка. 2004. 400 с.
18. Мочанов Д.В. Протидія тінізації економіки в Україні: причини, види, суб'єкти. *Прикарпатський юридичний вісник*. Випуск 1 (16). 2017. С. 97-100.
19. Мунтян Сергій Миколайович Запобігання та протидія правопорушенням у сфері економічної безпеки як об'єкт адміністративно-правового дослідження. *Науковий вісник публічного та приватного права*. № 3. 2024. С. 118-123.
20. Невмержицький Є.В. Корупція в Україні: причини, наслідки, механізми протидії: монографія. Київ: КНТ. 2008. 368 с.
21. Першин О.В. Деякі аспекти запровадження категорії «адміністративно-правові інструменти забезпечення економічної безпеки». *Правові новели*. № 23. 2024. С. 420-425.
22. Правове забезпечення фінансової безпеки України: монографія. Білоус В. Т., Бригінець О.О., Драган О.В., Касьяненко Л. М. та ін. Ірпінь.: Університет ДФС України. 2021. 428 с.
23. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>
24. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12#Text>
25. Радзівіл, Костянтин Сергійович. Забезпечення фінансової безпеки України (адміністративно-правовий аспект) [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Радзівіл Костянтин Сергійович ; Акад. праці і соц. відносин Федер. профспілок України. – К., 2012. – 19 с.
26. Ревак І.О., Прокопенко В.Ю. Об'єкти та суб'єкти фінансової безпеки держави. *Системи обробки інформації*. №3. 2010. С. 152-154.
27. Рейкін В.С. Оцінка рівня тінізації як індикатора макроекономічної безпеки України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2017. Вип. 22. Ч. 1. С.113-116.
28. Резнік, О.М. Адміністративно-правові засади діяльності правоохоронних органів із забезпечення фінансово-економічної безпеки України : дисертація ... д-ра юрид. наук, спец.: 12.00.07 - адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / О.М. Резнік; наук. консультант А.М. Куліш. - Суми: СумДУ, 2019. - 509 с.
29. Ростовська К.В. Суб'єкти державної антикорупційної політики: поняття та підходи до класифікації. *Право і суспільство*. № 6. 2018. с. 165–169.
30. Тильчик О.В. Адміністративно-правове забезпечення протидії тінізації економіки: теорія і практика: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2018. 477 с.
31. Ханова Н. О. Дискреційні повноваження контролюючих органів у сфері оподаткування в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Дніпро, 2019. 195 с